

מלבן – גדריו המלאכה

ניקוי או הבהרת הצבע

כתב הרמב"ם:

המלבן את הצמר או את הפשתן או את השני וכן כל כיוצא בהן ממה שדרכו להתלבן – חייב. (ט, ט.)

האב של מלאכת מלבן הוא ליבון הצמר שנגזז מן הבהמה, כשהמגמה היא לנקותו ולהצהיל את צבעו, דהיינו שצבעו יהיה צלול ובוהק יותר.

נראה כי השאלה היסודית בנוגע לגדריו מלבן היא האם המוקד הוא ניקוי הצמר מן הלכלוך או הצהלת הצבע. במילים אחרות: האם מלאכת מלבן היא מלאכת ניקוי הצמר גרידא, או שמא יש זיקה בין מלאכה זו לצביעה, ומגמתה בהשגת הצבע הטבעי¹ האופטימלי של הצמר.

בין מלבן לצובע

במסגרת הדיון בירושלמי במלאכת מלבן נאמר:

הדא איתתא דשרקה אפה דשרקא מעזלה². (ז, ט.)

ופירושו (על פי "ידיד נפש"): אישה שמעבירה סיד על פניה כדי ללבן את בשרה, וכן המעבירה סרק על המטווה שלה כדי ללבנו – חייבת משום מלבן.

בבבלי חייבו בזה משום צובע, על פי הברייתא:

וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר: אשה לא תעביר סרק על פניה, מפני שצובעת. (צה ע"א)

¹ כיוון שמדובר בהשבת הצבע המקורי, ולא ביצירת צבע חדש, אין לחייב משום צובע. וראה עוד להלן בשיטת הירושלמי.

² הנוסח משובש כנראה, אבל הרעיון הכללי די ברור.

דברי הירושלמי קשים. לכאורה, יותר מסתבר לחייב את האשה הצובעת את פניה משום צובע ולא משום מלבן. אולם אם נבין שיסודה של מלאכת מלבן בצביעה – יש מקום להבין את הקשר למלבן.

אמנם נראה שהקשר לצובע טבעי יותר, שהרי לכאורה יש לחלק בין מלבן – שמחזיר את הצבע המקורי של הבגד, לבין צובע – שיוצר צבע חדש. אך מ"מ יש לומר שהירושלמי רואה את מלאכת צובע באופן אחר. בירושלמי שם, במסגרת הדיון במלאכת צובע, שאלו:

מה צביעה היתה במשכן? שהיו משרבטין בבהמה בעורות אלים מאדמים.

אמר רבי יוסה הדא אמרה העושה חבורה ונצרר בה דם חייב, המאדם אודם בשפה חייב... הצר צורה הראשון חייב משום כותב והשני חייב משום צובע... והסוחט והמכבס מלאכה אחת היא. תני רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר הצבעים שבירושלים היו עושיין סחיטה מלאכה בפני עצמה.

וכתב על כך הנשמת אדם, וז"ל:

ולכן נראה לי דסבירא ליה לירושלמי דמה שצובעין צמר וכל דבר בצבע אחר³ כל זה הוא בכלל מלבן, דמאי שנא מלבן או שאר צבע, והחייב **דצובע הוא דוקא כשעושה ציורים**, כדאיתא התם הצר צורה כו' השני משום צובע, ואם כן אף שהיו צובעין במשכן בתכלת וארגמן כיון שכל היריעה היה צבע אחד אם כן הוא בכלל מלבן ולא בכלל צובע. וזהו דפריך מה צביעה היה במשכן דלא מצינו שם שעשו ציורין בצבע, ומשני שהיו משרבטין באילים, ורצה לומר שהיו מכים בשרבטיין שיהיה נצרר הדם בחברבורות. וזהו עורות אילים מאדמים, ר"ל שהעורות נעשה מאילים מאדמים, ולא כפרש"י בתרומה ובודאי לא היה באילים רק חברבורות אדומים וזהו שפיר צביעה כעין ציור, ואתי שפיר. (כלל ט, ס"א)

וביאור דבריו, שמדברי הירושלמי משמע שצביעת יריעות המשכן כנראה אינה שייכת למלאכת צובע. רק כך נוכל להבין מדוע הירושלמי אינו מוצא צביעה במשכן אלא "שהיו משרבטין בבהמה בעורות אילים מאדמים". לדבריו, מתוך ההקשר בירושלמי נראה שמלאכת צובע מתבצעת רק כשאדם יוצר מוקד של צבע בנקודה מסוימת, ובכך מבדיל אותה מסכיבתה. כמו העושה חבורה ונצרר בה דם

³ אולי צ"ל אחד.

– שאותו מקום מתאדם וסביבתו נשארת בצבעה המקורי, הוא הדין בעורות האילים – שהיו מכים בהם בשרביטים כדי שיהיה הדם נצרך בחברבורות. לעומת זאת, אישה שצובעת את פניה בצורה אחידה אינה חייבת משום צובע אלא משום מלבן, שמגמתו צביעה כוללת של הבגד או המשטח.

ולפי זה נראה לי שאישה שכוחלת סביב עיניה בלבד תעבור משום צובע אף לירושלמי, ורק כשצובעת את כל פניה חייבת משום מלבן⁴. וזהו שאמרו בירושלמי "המאדם אודם בשפה חייב משום צובע" – משום שרוצה להאדים רק את השפה. כך מובנים גם דברי הירושלמי בצר צורה בכלי, שהראשון (המאייר) חייב משום כותב, ומי שממלא את הצבע באיור חייב משום צובע⁵.

בגדי לבן ובגדי צבעונים

כתב הב"ח:

כתב מהרש"ל (בביאורו לטור): ומכל מקום נראה לחלק דוקא בבגדי לבן, אבל צבועים אפילו בשל פשתן לא שייך בהו לבון, אלא שלא ראיתי לאחד מן המחברים שמחלק בכך. (סוף סי' שב)

דברי המהרש"ל, שצמצם את מלבן לבגדי לבן גרידא, טעונים ביאור. אם היינו מבינים שמוקד הליבון בניקוי הבגד מלכלוך, לכאורה לא היה מקום לחילוק זה, שהרי אף בבגדי צבעונים שייך לכלוך. אבל אם מוקד הליבון הוא בהבהרת הצבע הלבן של הבגד (מלבן = הלבנת הבגד), יש מקום לומר שזה קיים רק בצמר שמלבנים אותו ולא בבגדי צבעונים. אולם הרמב"ם כתב להדיא שיש ליבון גם בשני, שהוא צמר שצבעו אדום, ומוכח מדבריו שיש ליבון גם בבגדים צבועים.

ונראה לענ"ד שגדר ה"ליבון" בבגדים צבועים הוא הצהלת הצבע של אותו בגד – בלבן זהו "ליבון", ובאדום – "אידום". לעומת זאת, עמדתו העקרונית של המהרש"ל היא שכיוון שהליבון היסודי הוא ליבון של צמר, ושם המגמה היא

⁴ לעניין הלכה, יש לעיין בדברינו במלאכת צובע (עמ' 154 ואילך), ושם הצענו הסבר אחר.
⁵ אם אכן משמעותה של מלאכת מלבן היא צביעה אחידה, הצבעים שבירושלים – שהיו צבועים יריעות שלמות וכיו"ב על ידי שרייה במים עם סממנים של צבע, היו אמורים להתחייב משום מלבן, וכך גם על הסחיטה שלאחר הליבון. אולם הם ראו סחיטה כמלאכה נפרדת ונוספת. בשאלה זו נדון בהמשך (עמ' 38), כשנעסוק בסחיטה.

הלכנתו, ממילא אין לדבר בזה אלא על בגדי לבן ולא בגדי צבעונים – שאינם מתלבנים.

דברים דומים לדברי המהרש"ל כתב המנחת חינוך בדעת הרמב"ם:

דהיה עולה על הדעת דמלבן הוא בדבר לבן כמו צמר וכו' ולא בדבר הצבוע, על כן נקט שני דהוא צבוע כמו שכתב גבי בגדי כהונה, ובכל דבר בכל ענין שייך מלבן. (מוסך השבת, מלבן)

דהיינו כדאמרן, דמלבן לדעת הרמב"ם עוסק בצבע, דהיינו העמדת הצבע המקורי על בוריו, והוא בין באדום ובין בלבן וכיו"ב.

בין ליבון לכיבוס

אמנם מה שנקט המנחת חינוך ששני הוא צבוע, ונראה מדבריו שכוונתו לצמר שצבעו אותו בצבע שני (= אדום), נראה שלא לזה כיוון הרמב"ם. הרמב"ם מחלק בין פעולת הליבון לפעולת הכיבוס, ובזה הוא דלא כמהרש"ל והמנחת חינוך.

נבאר דברינו: בהלכה זו הרמב"ם עוסק בליבון היסודי של חומר הגלם, של הצמר הטבעי, ובזה שייך האב של מלבן. כשעוברים לדון בכיבוס בגדים וכיו"ב, שם לדעת הרמב"ם הוא רק תולדה, וכפי שנפרש את דבריו להלן. לדברינו, שני אינו צמר שצבעוהו, אלא חומר טבעי בצבע זה, והדברים מבוארים להדיא בלשון הרמב"ם בהלכות ביכורים כשהוא עוסק בדיני ראשית הגז, וז"ל שם:

היה הצמר שלהן אדום או שחור או שחום חייבות בראשית הגז, אבל אם גזו הצמר וצבעו קודם שיתן נפטר מראשית הגז. הלבינו קודם שיתן חייב להפריש אחר שלבנו. (ביכורים י, 1)

עולה מדבריו שחיוב ראשית הגז הוא להפריש מן הצמר הטבעי, ואם צבעו קנאו בשניו ונפטר מראשית הגז. עוד עולה מדבריו שליבון הצמר אינו צביעה, משום שהליבון אינו אלא הבהרת הצבע היסודי, והצביעה צובעת את הצמר בצבע חיצוני, לפיכך ליבון אינו פוטר מראשית הגז.

מכלל דבריו למדנו שהשני המדובר ברמב"ם הוא הצבע הטבעי, ורק ליבון – דהיינו הבהרת צבעו, ייחשב אב מלאכת מלבן. הדברים סבירים כי הנוהג הוא ללבן תחילה ואחר כך לצבוע, וזהו הסדר ברשימת המלאכות. אבל כיבוס בגדי

צבעונים, שעליו דיברו המהרש"ל והמנחת חינוך, גדר אחר לו לדעת הרמב"ם, וכפי שנבאר להלן.

הגמרא במסכת זבחים דנה בכיבוס בגדים שניתז עליהם מדם חטאת, וכך נאמר במשנה שם:

אחד הבגד ואחד השק ואחד העור טעונין כיבוס. (צג ע"ב)

ובגמרא שם איתא:

למימרא דעור בר כיבוס הוא? ורמינהו היתה עליו לשלשת מקנחה בסמרטוט היתה של עור נותן עליה מים עד שתכלה. (צד ע"א)

וכתב רש"י שם:

היתה עליו לשלשת – במס' שבת תנן לה היתה על הכר של בגד גיעול של רוק או של צואה מקנחו בסמרטוט בשבת ואינו נותן עליה מים לכלותה להעבירה מפני שהוא מכבס, וכיבוס אב מלאכה הוא היינו מלבן.

אך הרמב"ם כתב:

המכבס בגדים הרי הוא תולדת מלבן וחייב. (ט, יא)

נראה שנחלקו ביסוד שהזכרנו למעלה. לדעת רש"י עיקרו של מלבן הוא בניקוי הצמר, וממילא גם הכיבוס הוא אב מלאכה. אך לדעת הרמב"ם נראה שיסוד האב של מלבן הוא בהבהרת הצבע⁶, ולכן מכבס, שאינו פועל ישירות במגמה זו, אלא כדי לנקות את הבגד מן הלכלוך שעליו, הוא רק תולדה.

הסרת לכלוך לעומת הלבנה כימית

נראה שהחילוק בין רש"י והרמב"ם ביסוד דין מלבן נעוץ גם בהבדל ביניהם בראיית הליבון המקורי. במשנת המלאכות (עג ע"א) פירש רש"י שליבון הוא כיבוס הצמר בנהר, וממילא ברור שעיקרו בניקוי מן הלכלוך, ולשיטה זו גם כיבוס בגדים הוא אב. אבל אפשר שהרמב"ם מפרש את הליבון כפעולה שנעשית בחום, כפי ששנינו בפרק ראשון (יז ע"ב) בעניין אונין של פשתן שמכניסים אותם לתנור להתלבן. ומצאתי כתוב בספר מעשה אורג, בעניין מלאכת מלבן:

6 יתכן שלרמב"ם היסוד של מלבן הוא כפול, וכיבוס – שיש בו רק מוקד אחד – הוא תולדה, וראה להלן.

מאחר שהצמר אינו לבן טהור מטבעו – הרי הרוצה להשיג צמר לבן לחלוטין צריך להלבינו. הצמר מוכנס לתא מוגן בפני אויר בעודו רטוב, ומבעירים גפרית בתוך התא. אדי הגפרית מתאחדים עם החמצן באויר, ויוצרים תחמוצת גופריתית (SO_2). היא מתאחדת עם המים שבצמר, ויוצרת חומצה גופריתית (H_2SO_3) שמלבינה את הצמר ע"י הוצאת יסוד החמצן ממנה, שזה גורם ליצירת חומצה גפריתית (H_2SO_4). (עמ' 2)

תהליך זה של ליבון בתנור ע"י גפרית נקרא 'גפור', ומופיע בירושלמי (י, ב) – "ההין דמגפור", ובברייתא (שבת יח ע"א) – "ומניחין גפרית תחת הכלים ע"ש עם חשיכה ומתגפרין והלכין כל השבת כולה", וראה גם ב"ק (צג ע"ב) – "הא דכבריה", וברש"י שם: "בגפרית להתלבן יפה".⁷

נבהיר יותר את גדר התולדה במכבס לשיטת הרמב"ם. מכבס אינו אלא מנקה לכלוך, ואע"פ שאין עניינו בצביעה – הוי תולדה, כי יש בו דמיון לליבון בפעולת הניקוי שבו, כאשר פעולת הניקוי הנעשית באב היא אמצעי לשם השגת הצבע הדרוש של הצמר, ובתולדה המגמה היא עצם הניקוי מן הכלוך.

אך אפשר שבכל מכבס יש החזרת הצבע לבגד, אבל הוא תולדה כי המגמה הראשית אינה צביעה אלא ניקוי. ולפי זה יש באב ובתולדה ניקוי ומוקד של הצהלת הצבע, וההבדל ביניהם הוא בכך: באב הניקוי הוא אמצעי להשגת הצבע הטבעי, ובתולדה הניקוי הוא המטרה, ונלווית אליה הבהרת הצבע.

ובדרך נוספת יש מקום לפרש בדעת הרמב"ם, שהוא סבור שרק ליבון חומר הגלם הראשוני כדי להכשירו לטווייה הוא האב של מלבן, ובו המוקד הוא עיצוב צבעו

⁷ הנה ברור לענ"ד שגם רש"י מודע לכך שיש ליבון בגפרית (ואם יעשה כן בשבת יתחייב משום מלבן), אלא שהוא סבור שעיקר מלאכת מלבן הוא בפעולת הכיבוס הראשית, שמגמתה ניקוי הצמר מן הכלוך ומן השומנים שדבקו בו. רחיצה ראשונית נעשית בנהר, כדברי רש"י במשנה, ורחיצה שנייה נעשית בגיגית המכילה מים עם נתרן (עיי' ר"ן על הרי"ף למשנת המלאכות [לא ע"ב באלפס] שיש גורסים מכבסו בנתר במקום מכבסו בנהר, וראה מעשה אורג 'כביסה' בעמ' 1 בשיטת רש"י). והנה ב"ק צג ע"ב הובאה מחלוקת תנאים (לפי אחד הפירושים שהוצעו בסוגיה) האם ליבון הצמר בגפרית נחשב שינוי המפקיע מחיוב ראשית הגז או לא, ואפשר לומר על פי רש"י, שכיוון שלא מדובר בפעולת הליבון הבסיסית שהיא הכיבוס, יש מקום לומר שפעולה זו של גיפור תיחשב שינוי לעניין חיוב ראשית הגז. אך לדעת הרמב"ם, הרואה זאת כפעולת הליבון הרגילה, צ"ל שיש תנאים מסוימים שיש מקום לומר שגם ליבון זה הוא שינוי לעניין ראשית הגז, אך הרמב"ם פסק שאינו שינוי, כמבואר בהל' ביכורים הנ"ל. וראה עוד תוס' שם ד"ה הא דחוויה שיש מפרשים שאין מלבן אלא בכביסה, והגיפור אינו שייך למלבן אלא לצובע. ועיין עוד הערה 6 במעשה אורג שם.

היסודי והטבעי של הצמר או השני⁸. אך פעולות הכיבוס והניקוי של המוצר הסופי אינן אלא תולדה, משום שאין בהן חידוש אלא השבת המצב לקדמותו.

סחיטה

תולדת דש או תולדת מלבן

גרסינן בגמרא :

...והאמר רב שימי בר חייא משמיה דרב האי מסוכרייא דנזייתא [חתיכת בד שסותמת את נקב החבית] אסור להדוקיה ביומא טבא ! בההיא אפילו רבי שמעון מודה, דאביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות. (קיא ע"א)

רבים מן הראשונים ביארו שהוא משום סחיטה, ובפשיטות סחיטה אסורה כתולדה של דש, שסוחט את המשקה הבלוע בבגד. על כך הקשה הרמב"ן שם :

ואי קשיא לך להא דאמרי' דסחיטה תולדה דדש היא, מהא דאמרי' לקמן בפ' ואלו קשרים (קיג:) ליעבר זימנין דמתווסן מאני במיא ואתי לידי סחיטה... אומר רבינו תם ז"ל דתרי גווני סחיטה נינהו חד תולדה דמלבן וחד תולדה דדש, וההוא דהוה תולדה דמלבן ליתיה אלא בבגד שמתלבן ובמים שמלבנין וחייבין עליו אף על פי שאינו צריך למשקין, אבל בין ושמן ובשאר דברים ליתיה, וכשהוא צריך למשקין הזבין מהן הוא תולדה דדש וחייב כדאמרי' (קמה ע"א) לא חייבה תורה אלא דריכת זיתים וענבים בלבד ואיתא להא בין במים בין בשאר הנסחטין, כך שמעתי וכך הם דבריו בספר הישר.

לדעת ר"ת איסור סחיטה משום ליבון שייך רק במים ובבגד שמתלבן, לאפוקי האי מסוכרייתא דאדרבה מתלכלכת היא, וכך מובאים הדברים גם בתוס', וז"ל :

דהא סחיטה משום ליבון ולא שייכא בשאר משקים דכל דבר המלכלך את בולעו כגון יין ושכר ושמן לא שייך ליבון בסחיטתו אלא דוקא במים.

(כתובות ו ע"א, ד"ה האי)

⁸ לענ"ד נראה שמלבן האב שייך רק בפעולת הליבון או האידום המתבצעת בהשבת הצבע הטבעי של הצמר. דבר זה נעשה בדרך כלל באמצעות גיפור בגפרית.

שיטת ר"ת מובנת בפשטות – הוא סבור שליבון הוא ניקוי הבגד מן הלכלוך, ובשאר משקים שאינם מים לא שייך ליבון, כדברי ספר התרומה שכתב:

דסוחט בגד מיין ושמן אין מתלבן דאכתי צריך לנקותו במים משום חזותא

וריאחא. (ס"י רמד)

אף שהלכלוך נתפרק מן הבגד, הבגד לא נתנקה. או שמא יש לדקדק בלשונו, שאף שיש בזה ניקוי מצד פירוק הלכלוך, לא ניתן לחייב לדעת ר"ת, משום שהבגד עדיין זקוק לשטיפה מפני חזותא וריחא, ולשיטתו ליבון הוא גם ניקוי הבגד וגם הצהלת צבעו, ורק פעולה המשיגה את שתי המטרות יחדיו מחייבת. שאר משקים שאינם מים, אף שלעיתים הם מכבסים ומפרקים את הלכלוך, מ"מ אינם מצהילים לגמרי את צבע הבגד עד שישטפנו היטב במים, ולכן לא שייך כיבוס בשאר משקים.

סחיטה כפעולה נפרדת מהכיבוס – ביאור נוסף בשיטת ר"ת

יש מקום להציע הסבר נוסף בשיטת ר"ת – יתכן שישנם שני גדרים במלאכת מלבן: (1) ניקוי מלכלוך (2) ליבון הצבע המקורי, ושני גדרים אלו נעשים בשתי פעולות, בשני שלבים: (1) הכיבוס (2) הסחיטה.

נבהיר את דברינו: אמנם איסור סחיטה נידון במספר סוגיות בהרחבה, אולם מכל מקום לא נתברר כ"כ גדרו של האיסור. למעלה ראינו את המחלוקת בירושלמי האם סחיטה וכיבוס מלאכה אחת הן, או כשיטת צבעים שבירושלים שהיו עושים סחיטה מלאכה בפני עצמה. ונראה ביסוד מחלוקתם, שעל פי הסברה הפשוטה הסחיטה משלימה את הכיבוס ומשתייכת אליו, אבל הצבעים סברו שכיבוס עניין אחד הוא, והוא הניקוי של הבגד, והסחיטה קשורה לצביעה. אולם שיטת הירושלמי כפי שהובאה בפרק הקודם היא שצביעת הבגד בצורה אחידה שייכת לליבון, והסחיטה של הבגד לאחר שרייתו בצבע, או לאחר כיבוסו, היא מלאכה בפני עצמה, מכיוון שאין בה הוספת צבע חדש מבחוץ, אלא הצהלת הצבע הקיים, ועיצובו הסופי על ידי הסחיטה⁹.

נשוב להסבר שיטת ר"ת: מגמת הכיבוס היא פירוק לכלוך מן הבגד, וזה שייך אף ביין ובשאר משקין. מגמת הסחיטה היא ליבון הבגד, והשבת צבעו המקורי ע"י הוצאת המשקים שהצטברו בו. ובזה, כיוון שהמגמה היא הצבע, סבור ר"ת שאין לחייב אלא במים, כי סחיטת יין דורשת עדיין ניקוי במים משום חזותא וריחא.

⁹ וראה עוד להלן שיטת הרמב"ם בגדרי סחיטה.

אם נאמץ כיוון זה, נוכל לומר שאע"פ שר"ת טען שסחיטה אינה שייכת אלא במים ולא בשאר משקים, אפשר שאף הוא מודה שיש כיבוס ביין. דהיינו, שאם יש כתם בבגד, ואדם רוצה לכסכוסו ולשפשופו ביין כדי לפרק את הכתם, יש לחייב אותו על שלב זה בפני עצמו.

תולדת צובע כדרך מלבן – שיטת הרמב"ן

נעבור לדון בשיטת הרמב"ן החולקת. הרמב"ן העיר על ר"ת:

ואין הלשון הזה מתוקן, אבל כך ראוי לומר כל סוחט פירות תולדת מפרק בצריך למשקין ושיעורן כגרוגרת ואין דישה אלא בגדולי קרקע כלומר בפירות וכיוצא בהן, והסוחט בגד תולדת צובע כדרך מלבן והוא נמי בכל שמכבס בין במים בין ביין כדאמר' התם (ב"ק קב.). לאכלה ולא למשרה ולא לכבוסה, והוא שמתכבס הבגד בכך מעט. (כתובות ו ע"א)

דברי הרמב"ן טעונים בירור יסודי: הרמב"ן סבור שיש כיבוס ביין ובשאר משקים, ואף הביא ראיה לכך מן הסוגיה בבבא קמא, העוסקת בפירות שביעית שניתנו לאכילה ולא לכביסה (ויש שהביאו ראיה מן הפסוקים: "כבס ביין לְבָשׁוּ וּבָדָם עֲנָבִים סוּתָה"¹⁰). מסתבר לפיכך שהוא סבור שעיקר המלאכה הוא בפירוק הלכלוך מן הבגד, אף אם אין מתקבלת תוצאה של בגד נקי. ואכן יש בכוחו של היין לפרק כתמים ולכלוך מן הבגד, אלא שהוא זקוק אח"כ לשטיפה יסודית.

אבל מאידך, הרמב"ן הזכיר שחיוב הסוחט בגדים הוא "תולדת צובע כדרך מלבן". נראה פשוט בעיני שאין כוונתו לחייב משום צובע, שהרי מה צביעה שייכת במים שהוזכרו בדבריו שם? לפיכך ברור שכוונתו שסחיטת הבגדים נועדה להוציא מהם את עודף הנוזלים שנספגו בהם בתהליך הכיבוס, ועיקר חשיבות הסחיטה היא בכך שבהוצאת הנוזלים מתבהר צבעו של הבגד, וזהו שאמר הרמב"ן, "תולדת צובע כדרך מלבן".

אבל לפי הסבר זה קשה, שנראה שארכביה לשיטתיה אתרי ריכשי: ניקוי הלכלוך, ויסוד הזיקה לצביעה שהוא הבהרת צבע הבגד על ידי סחיטתו, וצ"ע.

¹⁰ עיין ראב"ע לבראשית מט, יא. ויש לדחות הראיה מן הפסוק, לדעת החולקים בכיבוס ביין, כי אפשר שהפסוק לשון גוזמא נקט, וככתוב אצל אשר שהוא טובל בשמן רגלו, ואפשר שאף ששייכת כביסה ביין, אין בה חיוב שבת, לדעת החולקים, מפני שהבגד אינו מתנקה לגמרי בוה, שהרי תמורת הכתם שהיה ונתפרק, יש בבגד כתמי יין, שאמנם קל יותר להסירם, אך מ"מ אין הבגד נקי. וכן אין לחייב מצד הבהרת הצבע, דארובה יש בוה צד של טשטוש הצבע היסודי של הבגד. ולדברינו בשיטת ר"ת יש לחלק בין כיבוס, ששייך ביין, לסחיטה – שאינה שייכת בו.

ונראה לומר, שיש לדעתו שני מוקדים בליבון: הניקוי מחד, והבהרת הצבע מאידך, ובנוסף הוא מחלק בין המכבס לבין הסוחט.

יסודו של כיבוס הוא בניקוי הבגד מן הלכלוך, והסחיטה מתחברת ליסוד השני של מלבן, כי עיקר ייעודה הוא להוציא את הנוזלים ולהבהיר את צבעו של הבגד, וזהו שהזכיר הרמב"ן בהקשר זה – "תולדת צובע כדרך מלבן". ומה שחידש הרמב"ן שיש לחייב אף על סחיטת יין, בזה הוא חולק על ר"ת (ע"פ ההסבר האחרון שהצענו בדבריו), וסבור שחייב לפי שיש בה פירוק הלכלוך, אף שהוא עדיין צריך שטיפה מן היין, משום שמכל מקום הכתם שהיה בבגד התפרק והלך לו. ואף שעיקר החיוב בסחיטה הוא מצד פן הצביעה שבמלבן, ואכן יש בסחיטת היין מן הבגד משום הבהרת צבעו של הבגד, אבל הרי בלא היין היה מצבו טוב יותר, אלא שכיוון 'שמתכבס הבגד בכך מעט', כלשון הרמב"ן, יש לראות כרגע בתהליך הסחיטה תולדה של מלבן, בפן של הבהרת הצבע¹¹.

סחיטה משום צובע – הסבר נוסף ברמב"ן

אך ראיתי אחרונים שפירשו דברי הרמב"ן שמחייב בסחיטה זו משום צובע דווקא¹². אזכיר בהקשר זה את דברי האבני נזר, שאף הוא עמד על ההבחנה בין מכבס לסוחט בכיוון שהצענו, אלא שמסקנתו שונה בפירוש דברי הרמב"ן:

דמלאכת מלבן היא הסרת הלכלוך, והרי לכלוך זה כאילו אינו, כיון שסופו להתנגב ולכלוך המים עתיד להתבטל. ועל כן בסחיטה לא עביד הסרת הלכלוך כלל כיון דלכלוך זה כאילו אינו, אך כיון דבסחיטה מזהיל מראה הבגד, שהמים היו מכהים מראה הבגד ובסחיטה חוזר מראה הבגד, חייב משום צובע. דבזה אין לומר הלא אף בלא סחיטה יתנגב ויחזור הבגד למראהו, דמשום הא לא חשיב מראה הבגד מעכשיו, דלא אזלינן בתר סופו רק לבטל הוייתו של עכשיו. ועל כן חיוב מלבן הסרת הלכלוך פטור דהויית הלכלוך בטל מעתה, אבל משום צובע שחיובו על מראה הבגד, והא לא חשיב הויית מראה הבגד משום סופו.

ומה שכתב הרמב"ן תולדת צובע כדרך מלבן היינו דלא דמי לגמרי לצובע שעושה מראה חדשה, וזה רק מחזיר מראה הבגד לקדמותו. על כן אמר

¹¹ אין זה צובע כי אין כאן צבע חדש אלא החזרת הצבע המקורי של הבגד.

¹² לדוגמה – ראה שבת הלוי א סי' צז, ועיין במפרשי הרמב"ם הרבים שעסקו בדברי הרמב"ן הנ"ל, שהובאו במגיד משנה, והציעו פירושים רבים ומגוונים בכוונתו. ריכזו גדול מופיע באתר hebrewbooks.org. באוצר הפירושים על הרמב"ם, וכן בפרייקט השו"ת.

כדרך מלבן נמי הבגד הי' תחילה בלא לכלוך והוא מסיר הלכלוך להיות
כמקדם. (סי' קנט)

לדבריו, לדעת הרמב"ן אין לחייב סחיטה משום מלבן כי אם משום צובע, ואע"פ
שאינו צבע חדש, וזהו שכתב הרמב"ן "תולדת צובע בדרך מלבן", וצ"ע.

סיכום

- מדברינו עד כה יוצא שניתן להצביע במלאכת מלבן על שני מוקדים אפשריים:
1. צביעה או הצהלת הצבע של צמר או בגדים – וכן נראה מן הירושלמי, הרמב"ן¹³ והרמב"ם.
  2. ניקוי הבגד מן הלכלוך שדבק בו – כפי שעולה ככל הנראה מדברי רש"י ואולי גם משיטת ר"ת¹⁴ והתרומה.

שהסחיטה מצרכי כיבוס – שיטת הרמב"ם

משפירשנו את גדרי סחיטה ע"פ דרכנו, נזכיר את דברי הרמב"ם בעניין זה:
והסוחט את הבגד עד שיוציא המים שבו הרי זה מכבס וחייב, שהסחיטה
מצרכי כיבוס היא כמו שהגסה מצרכי הבשול. (ט, יא.)
וראה אבני נזר שכתב:

שהסחיטה מצרכי הכיבוס כמו שהגסה מצרכי הבישול. והנה הא דהגסה
צורך הבישול היינו דאף שהמבשל חייב, המגיס גם כן חייב... והחויב הוא
משום שקירב בישולו כמו שכתב הרא"ש (שבת, פ"ג סי' יא). ומשמע
דהאי טעמא נמי בסוחט, והיינו דמכבס מוציא הלכלוך מהבגד ועדיין
נשאר בו לכלוך המים שמשנים מראהו לזה בא הסחיטה להוציא לכלוך
המים... ויען שידוע שאף אם לא יסחוט במשך זמן מה יתנגבו מאליהן
ואין הסחיטה רק קירוב ניגוב, על כן מדמה אותו הרמב"ם למגיס שהוא
מצרכי הבישול שמקרב בישולו, כן הסוחט מקרב נקיון הבגד ממים. (סג)

אך כבר עמדנו, במסגרת עיסוקנו בדין מגיס (טללי שבת א', עמ' 340), על שיטת
הרמב"ם במושג זה של 'צרכי המלאכה'. נראה לנו שעיקר כוונתו היא שכל פעולה
שנעשית כחלק מן המסגרת של הפעולות השגרתיות הנעשות במלאכה מסוימת

¹³ וכזכור, להבנת האבני נזר הצהלת צבעו של הבגד היא תולדת צובע, ולהבנתנו היא תולדת מלבן.

¹⁴ ואולי הוא דווקא בכיבוס ולא בסחיטה.

היא חלק מן המלאכה, בלא להיכנס לגדר המדוייק של התועלת בפעולה זו, ודי בכך שהיא פעולה הנעשית תדיר כחלק מהתהליך של הבישול או הכיבוס.

ליבון בשאר משקים

בתוך דברינו למעלה הבאנו את מחלוקת הראשונים בשאלה האם יש ליבון בשאר משקים: לדעת ר"ת אין ליבון ביין ובשאר משקים¹⁵, ואילו הרמב"ן הוכיח מן הסוגיה בבבא קמא (קב ע"א) בעניין שימוש בפירות שביעית שיש כיבוס גם ביין, והסכים עמו הר"ן¹⁶.

בספר יראים כתב שבאופן עקרוני יש ליבון גם ביין ובשכר, אלא שלא אומרים בהם "שרייתו זהו כיבוסו"¹⁷, וז"ל:

וכי אמרינן שריית בגד זו היא כיבוסו דוקא במים אבל ביין או בשכר אין זה כיבוס אלא טינוף כדתנן בפ' רא"א תולין (קלט ע"ב) מסננין את היין בסודרין וסודרין של בגד הן ולא של עור ואמרינן נמי בפ' במה טומנין (מח ע"א) הניח נטלה עילויה פי' נטלה שהשכר טופח עליו הניח על הבגד ואמרינן התם לא חשו בו משום שרייה אלא משום סחיטה. (סי' רעד)

אמנם בבית יוסף התלבט בעמדת הרמב"ם בזה:

אבל לענין מה שכתב דביין נמי שייך כיבוס לכאורה יש לדקדק מלישנא דהרמב"ם איפכא דבמים דוקא קאמר דחייב הסוחט אבל לא בשאר משקין¹⁸. אלא שבפרק כ"ב (הט"ו) כתב הסוחט כסות חייב מפני שהוא מכבס לפיכך אסור לדחוק מטלית או מוך וכיוצא בהם בפי האשישה וכיוצא בה לסתמה שמא יבא לידי סחיטה עכ"ל. ומדלא פירש דבאשישה

15 לפחות כשמדובר בסחיטה.

16 נציין כי מחלוקת זו משתקפת בשתי סוגיות נוספות:

א. רבה גער בעבד שפרס סודר על חבית, מפני שחשש שיסחטנו (שבת מח ע"א). הראשונים נחלקו האם מדובר בחבית יין או מים (יש לעיין אם רש"י שם מתכוון לאיסור ליבון או לסחיטה כתולדת דש. מתוך דברי רש"י (שם ד"ה לא קפיד) נראה שהסחיטה מכוונת לבגד ולא למשקה).

ב. חכמים התירו לסנן יין בסודרין ולא חששו לסחיטה (שבת קלט ע"ב). מהסוגיה משמע שאין ליבון ביין, אולם ר"י בתוס' בכתובות (ו ע"א) דחה ראייה זו ואמר שאף שיש ליבון ביין, מ"מ לא גזרו בו שמא יסחוט. ראה בפרק הבא.

18 עיין פרק ט הלכה יא.

מלאה מים דוקא קא מיירי משמע דבשאר משקינן נמי מיחייב הסוחט את
הבגד משום מכבס¹⁹. (סי' שכ)

על אף הסתפקות זו, בשלחן ערוך פסק:

יין או מים שהם צלולים, מותר לסנן במשמרת. אבל בסודר, מים אסור
משום ליבון, ויין ושאר משקינן, מותר. (שיט, סעיף י')

וכתב על כך המגן אברהם:

ומ"ש בסי' של"ד דאסור ליתן מים היינו נמי שמא יסחוט והוי כיבוס, אבל
בשאר משקינן סחיטה שלהם אינו אסורה אלא משום תולדה דדש מפני
שאינן מלבנין המשקינן ולכן לא גזרינן שמא יסחוט כמ"ש התוס' ספי"ד
והסמ"ג והמאור פ"ד דביצה. אבל למ"ד דאפי' אין בו לכלוך אמרי שרייתו
זהו כיבוסו דוקא ביין מותר לסנן דאין זה כיבוס אלא טינוף. (ס"ק יא')

ומשמע שמבין שאין ליבון כלל ביין.

אבל במשנה ברורה כתב:

דלא שייך בהו שמא יסחוט שאין הבגד מתכבס ומתלבן על ידם ואפילו
את"ל דגם על ידם מתלבן קצת מ"מ לא חיישינן לסחיטה דאינו חושש
לסחטם דאינו יכול לנקותו מריחו וחזותו ולצורך משקה הבלוע בו ג"כ
אין דרך לסחטם. (ס"ק לט)

משמע מדבריו שסבור שיש לחוש לשיטה שיש ליבון ביין, אלא דלא גזרינן שמא
יסחוט.

והט"ז (שכ, ס"ק יב) כתב לחלק בין יין אדום ליין לבן, שרק יין לבן מלבן ויין אדום
אינו מלבן²⁰. לכאורה יש להקשות על דבריו מן הפסוק "כיבס ביין לבושו ובודם
ענבים סותו", משם מוכח שאף ביין אדום מכבסים, ובשו"ת 'יהודה יעלה' יישב
שאלה זו:

¹⁹ עין ברמב"ם כב, טז: "נשברה לו חבית בשבת מציל ממנה...ובלבד שלא יספוג ביין או יטפח בשמן... שמא
יבוא לידי סחיטה". דברים אלה הוא כותב במסגרת הגזירות של מלאכת מלבן, ומשמע שסחיטת השמן
והיין יש בה משום ליבון. וכן כתב לדייק האבני נור סי' קנח, אולם הוסיף שם שטיפוח בשמן הוא כסופג
בירו ומקנחו לתוך כלי, ושם פשוט שאין שייך ליבון בירו, ולכן סבר ששם האיסור משום דש. ולענ"ד גם
זה קשה לומר שיש דשה בקינוח שמן מהיר (אמנם ניתן לומר שהחשש אינו שמא יסחוט תוך כדי הטיפוח,
אלא שמא מתוך שיטפח, ואדם בהול על ממונו – יבוא להציל גם באמצעות ספוג וכדו' ויסחוט).

²⁰ והאליה רבה חלק על הט"ז וסבר שאין חילוק.

אמנם אדרבה מקרא זה מוכח כהט"ז מדכפל הענין במלות שונות דהל"ל כבס בדם ענבים לבושו וסותה אלא ע"כ כבס ביין לבושו ביין לבן קאמר ובדם ענבים הוא יין אדום סותה פירוש שתייה ולא לכביסה וכדדרש הש"ס בכתובות הנ"ל ושמא תאמר אינו מרוה ת"ל סותה פירש רש"י שהיין מסית את השיכור. ואת"ל נמי אין מקרא יוצא מידי פשוטו וסותה פירש כסותו נמי ניחא מדחלקם הכתוב יין לבן ואדום גם שניהם אכביסה קיימו אבל חלקם גם כן בחילוק בגדים. וה"פ הקרא כבס ביין ר"ל ביין לבן לבושו הוא בגד לבן. ובדם ענבים ר"ל יין אדום סותה הוא בגד אדום [כמ"ש מדוע אדום ללבושך]. (או"ח א, סי' עג)

ובאבני נזר כתב לסייע לדברי הט"ז מדברי הר"ן שכתב:

וביין ליכא למיחש לסחיטה משום דסחיטה מתורת כבוס מיתסרא וביין כי סחיט אכתי נשאר לכלוך אדמומיתו ומשום הכי ליכא למיחש ביה. (ביצה טז ע"ב באלפס בשם הר"ה²¹)

ומכאן דייק האבני נזר (קנ"ח, א) שאין ליבון ביין אדום לדעת הר"ן, וכשיטת הט"ז. אולם לענ"ד נראה דלא דק, שהרי הר"ן כתב בפירוש (מא ע"א באלפס, ובחידושי קיא ע"א) שיש ליבון ביין, ומה שכותב בביצה הוא רק שאין חוששים לסחיטה מפני שגם לאחריה נשאר לכלוך, ואין זו מלאכת מלבן מדאורייתא. וכך כותב הר"ן בהמשך דבריו שם:

והיינו דתנן מסננין את היין בסודרין היינו בסודרין שעומדין לכך דבהנהו לא אתו למיסחט²².

אלא שנראה שהר"ן מחלק בין ליבון ביין לבין סחיטת יין מבגד, דליבון שייך ביין אם רוצה להסיר כתם מסוים, אבל סחיטת יין מבגד אין בה משום ליבון כיוון שנשאר בו לכלוך אדמומיתו. בזה הוא מאמץ את הסברנו בר"ת שמחלק בין

²¹ אמנם, בהמשך נביא את דברי בעל המאור עצמו, ושם משמע שאין כיבוס ביין כלל, ולא כמו שמשמע מן הדברים המובאים כאן – שיש כיבוס אך אין חשש בסחיטה.

²² עיקר ראייתנו היא מלשון הר"ן 'דבהנהו לא אתו למיסחט', ומשמע שהדיון כאן הוא בחשש סחיטה. אולם יש לעיין בדבריו – מדוע הוצרך להדגיש שמדובר בסודרין העומדין לכך, והלא לשיטתו אין חשש סחיטה ביין כלל. ואולי משום הכי מצאנו הגירסא האחרת בדבריו שמובאת שם בד"ת: 'ואחרים אומרים דאפי' ביין חיישינן לסחיטה, וכי תנן מסננין את היין בסודרין היינו וכו''. ולפי זה מובאת בר"ן שתי דעות – הראשונה סוברת שאין חשש סחיטה ביין כלל, והשנייה חוששת לסחיטה ביין והוצרכה להסביר שההיתר לסנן יין בסודרים הוא משום שמדובר בסודרים העומדים לכך.

כיבוס לסחיטה. אלא שעל פי הט"ז כך הוא הדין: יש ליבון בכיבוס בין ביין אדום ובין ביין לבן, אבל סחיטה היא רק ביין לבן ולא באדום.²³

ופסק השולחן ערוך:

יש אומרים שאין יכול ליתן עליו²⁴ משקין כדי שיכבה כשיגיע להם; ויש אומרים שמותר לעשות כן בשאר משקים, חוץ מן המים, משום כיבוס; ויש מתירים אפילו במים. ודברי סברא שנית נראים. (שלד, סעיף כד)

גם סעיף זה יכול להתפרש בשני אופנים. ניתן לפרש שהחלוקה בין מים לשאר משקים היא בסוגיית שרייתו זהו כיבוסו, ולדעה זו יש כיבוס גם ביין, אלא שרק במים אמרינן שרייתו זהו כיבוסו. אך אפשר גם לפרש שביין אין ליבון כלל, ומטעם זה התירו יין ואסרו במים.

סחיטה בשאר משקים

ראינו לעיל את שיטת ר"ת בספר הישר שאין לחייב בסחיטת שאר משקים משום מלבן²⁵, אלא רק בסחיטת בגד מממיו. התלבטנו בדעתו אם הוא סבור שאין בזה גם משום כיבוס, כשמכבס בשאר משקים, או שמא יש לחלק בין כיבוס לסחיטה. בעל המאור כתב להדיא שאין לחלק ביניהם:

שהכבוס והסחיטה אינה אלא במים אבל ביין אין בו משום כבוס וסחיטה.

(ביצה טז ע"ב)

אך עיין בר"ן, שלאחר שהביא את שיטת ר"ת הוסיף:

ואפשר שאף היין מלבן כדאמרינן התם (סוכה מ). לאכילה ולא למשרה לאכילה ולא לכובסה והוא דהוי תולדה דדש איתנהו בכולהו משקין ובלבד שיהא צריך למשקין הנסחטין דומיא דדש והך מסוכרייא משום סחיטה דמלבן אין בה שאפילו תמצא לומר שהיין מלבן וכדכתבנא מכל מקום אין המסוכרייתא מתלבנת שאין דרך ליבון בכך. (מא ע"א באלפס, ד"ה

ולפיכך)

²³ ועדיין הדבר אינו ברור, כי אפשר שגם ביין לבן אין איסור סחיטה מפני ריח היין שנשאר, וצ"ע.

²⁴ על טלית שאחז האור במקצתה.

²⁵ אך יש מקום לדבר על חיוב מצד דש בסחיטת משקים מבגדים, אם מתכוון להשתמש בהם – עיין מה שכתבנו בזה בכרך א' (עמ' 113).

נטייתו של הר"ן היא שיש ליבון בשאר משקים, ומכל מקום הוא מסייג דבריו שבסחיטת המסוכרייתא אין חיוב משום מלבן, וטעמו עימו – 'שאין דרך ליבון בכך'.

ונראה לי שאינו מתכוון לחילוק שהצענו בשיטת ר"ת, בין כיבוס לסחיטה, שאף שאנו אומרים שהיין מלבן כדיליף לה מיינ של שביעית שניתן לאכלה ולא לכבוסה, אפשר שהיינו דווקא בכתם שיש על הבגד שנוהגים להסיר לכלוכו על ידי כיבוס ביין שמפרק הכתם, אבל סחיטה של יין מבגד אין בה ליבון כי אין דרך ליבון בכך, שהבגד לא מצהיל צבעו לגמרי ע"י סחיטת היין ממנו. אך אין פירוש זה מסתבר, שהר"ן יאמר חילוק יסודי כזה במילים סתומות 'שאין דרך ליבון בכך'. לכן נראה שכוונתו לומר שאין ליבון במסוכרייתא כי אינו מקפיד על ליבונה, משום שהיא מצויה תדיר בפי החבית ואין לו עניין בליבונה²⁶.

שוב ראיתי ברמב"ן שכתב שם וז"ל:

וההיא דאיתמר בפ' תולין (קלט:) מסננין את היין בסודרין ולא חיישינן דילמא סחיט, לא מפני שאין ביין משום סחיטה דליבון אלא לפי שאין הסודרין מתלבנין בכך ואין דרך לסחטן מן היין עד שמתלכלכין הרבה ומכבסין אותן במים וכל הגזירות כדרכן חששו להן כדחש ליה רבה בדסתודר אפומא דכובא בריש במה טומנין ואף על פי שאין בכובא אלא

י"ן. (קיא ע"א)

העולה מדברי הרמב"ן ששייכת סחיטה של מלבן אף ביין²⁷, אלא שבסודר לא גזרו שמא יסחוט כי אין דרכו של אדם בכך. זאת לעומת הר"ן שכתב שאף אם יסחוט את המסוכרייתא לא יתחייב כי אין דרך ליבון בכך²⁸.

²⁶ הסבר זה תואם את הגישה השניה בדברי הר"ן, שהוזכרה לעיל הערה 22.
²⁷ "והוא שמתכבס הבגד בכך מעט" – רמב"ן שם. והתוס' קיא ע"ב כתבו: "אבל מ"מ אסור לסחוט דכי סחיטו ליה מתלבן הבגד קצת והוי מכבס".

מדברי הרמב"ן ברור שמדובר באיסור תורה, אבל בדברי התוס' יש להסתפק, שבתחילה כתבו "אסור לסחוט" ומשמע שהוא מדרבנן, ולבסוף כתבו "והוי מכבס" ומשמע שהוא מדאורייתא. ויותר נראה לי לומר שהוא איסור תורה, כדמשמע מסוף דבריהם, ולא כיוונו בתחילת דבריהם לרמוז להבחנה בין "אסור" ל"חייב" (היינו הביטוי 'אסור' שנאמר בדבריהם אינו בהכרח רק איסור דרבנן, שכלל זה נאמר רק בשיטת הרמב"ם, ובראשונים אחרים הדבר תלוי בהקשר הרחב).

²⁸ וז"ל שו"ע הרב בקונטרס אחרון לסי' שב ס"ק א:
"ואף הר"ן דעתו כן, שכתב שאין המסוכריא מתלבנת מפני שאין דרך ליבון בכך, משמע דס"ל דכל שאינו סוחט בידיו בדרך נקיית לא מקרי דרך ליבון אף שסוחט ממש, וכל שכן בשרייה בעלמא בדרך לכלוך. וכן כתב בהדיא בפ' בתרא דיומא דלא מיתסר אלא בדעביד דרך ליבון (ומשום הכי מסננין את היין בסודרין אף על גב דס"ל שהיין מלבן...)." והא דלא חיישינן שמא יסחוט, לפי מ"ש דאף בדרך לכלוך חיישינן שמא

אף בספר יראים כתב כדברי הרמב"ן שיש סחיטה גם ביין, ואפילו בבגד שאינו מקפיד עליו, וז"ל:

שכל דבר ששרה במים אסור לטלטל גזירה שמא יסחיטנו וחייב משום ליבון והוא שיהא אותו דבר השרוי דבר שאדם מקפיד עליו אבל אם הוא דבר שאינו מקפיד על שריית מימיו כגון דבר העשוי להיות שרוי מאליו לעולם לא גזרינן ביה שמא יסחוט כדתנן מסננין את היין בסודרין ופירשנוהו בשל בגד. אף על פי שאמרנו דביין ושכר אין בשרייתם כיבוס וליבון בסחיטתם יש ליבון. (סי' רעד, מלבן)

ולהלכה כתב השלחן ערוך:

חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום נקב שבדפנה שמוציאין בו היין, יש מי שמתיר אף על פי שא"א שלא יסחוט, והוא שלא יהא תחתיו כלי; דכיון שאינו נהנה בסחיטה זו, הוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, ומותר. וחלקו עליו, ואמרו דאע"ג דלא ניחא ליה, כיון דפסיק רישא הוא, אסור. (שכ, סעיף

(ח)

מדבריו נראה שכל הדיון הוא בסחיטה של דש, ומשמע שאין צד איסור מצד מלבן בסחיטה בשאר משקין. אבל לענ"ד אין ראייה מהשו"ע לנקודה זו, ואדרבה – מסתבר שהוא חושש לאיסור סחיטה גם בשאר משקין, וכדמשמע מכמה מהראשונים הנ"ל. ומה שהקל בסעיף זה מצד מלבן הוא מפני שגם אם סוחט את הבגד אין לו שום כוונה לנקות החתיכה הזו הסותמת את החבית, שמצוייה שם בקביעות וכלל לא איכפת ליה בניקיונה.

אמנם במשנה ברורה כתב:

ודע דכל הסעיף הזה הוא בחבית של יין כמו שהזכיר השו"ע בראש הסעיף וה"ה שאר משקין אבל לא במים וטעם הדבר דבכל משקין חוץ ממים דעת כמה ראשונים דאין בהם משום ליבון ואיסור סחיטתו הוא רק משום מפרק כמו סוחט זיתים וענבים ולכן בעינן מן התורה לכו"ע שיהא צריך למשקין היוצאין דומיא דמפרק ורק מדרבנן ס"ל לדעה אחרונה דאסור וכמו

יסחוט במים מרובים, כבר תירץ בריש פרק המביא דמיירי בסודרין המיוחדין לכך". כל זה כתב בדעת הר"ן, אבל הוא עצמו סבר שיש להכריע כשיטת ר"ת שאין ליבון כלל ביין, ולכן הוסיף לכתוב שם: "אבל אנו דקיי"ל בסי"ט להתיר בכל סודר, על כרחך צריך לומר דאין היין מלבן. וההיא דלאכלה ולא לכביסה על כרחך צריך לומר דמיירי בחמר חווריין" (כשיטת הט"ז המחלק בין יין לבן ליין ארום).

שכתבתי בביאור הלכה אבל בחבית של מים איסור סחיטתו הוא משום ליבון הפקיקה דסוחט הוא תולדה דמלבן ואסור בכל גווני ודעת הט"ז דיין לבן דומה למים לענין כבוס ולדבריו השו"ע לא איירי כאן כ"א ביין אדום שאינו מלבן. (שם, ס"ק נה)

ועיין אליה רבה (שם, כב) שכתב לבאר שאף השו"ע יודה שיש ליבון בשאר משקים כשסוחטים אותם, אלא שלא גוזרים בהם שמא יסחט, וזהו דבר ברור שלכ"ע אין לחוש לגזירה שמא יסחוט אלא במים ולא בשאר משקים.

ולאחר העיון בדברי הבי"ב בסי' שיט ובסי' שכ נראה לי שעמדת השו"ע שלא אמרינן בשאר משקין שרייתו זהו כיבוסו וגם לא גזרינן ביה שמא יסחוט. אבל נראה מדבריו שאם סוחט ממש יש מקום לחוש שיש בו ליבון, ואין הדברים מוכרעים לגמרי. דברינו מבוססים מצד אחד על ספק הבית יוסף בסי' שכ בדעת הרמב"ם האם שייך איסור סחיטה במשקים אחרים חוץ ממים, וז"ל שם:

אבל לענין מה שכתב דביין נמי שייך כיבוס לכאורה יש לדקדק מלישנא דהרמב"ם איפכא דבמים דוקא קאמר דחייב הסוחט אבל לא בשאר משקין אלא שבפרק כ"ב (הט"ו) כתב הסוחט כסות חייב מפני שהוא מכבס לפיכך אסור לדחוק מטלית או מוך וכיוצא בהם בפי האשישה וכיוצא בה לסתמה שמא יבא לידי סחיטה עכ"ל ומדלא פירש דבאשישה מלאה מים דוקא קא מיירי משמע דבשאר משקין נמי מיחייב הסוחט את הבגד משום מכבס.

ומצד שני כתב בסי' שיט על דברי הטור שאין בעיית מלבן בסינון במשמרת מפני שעשויה לכך ואינו מקפיד על ליבונה, שדברי הטור אמורים רק בסינון מים אבל בסינון יין, בלא"ה אין בו ליבון כלל, וכתב עוד שם בהמשך:

וכתבו הגהות בפרק ח' (אות י) בשם סמ"ג דלא גזרינן שמא יסחוט אלא במים שהבגד מתלבן ומתכבס בכך אבל סחיטת שאר משקין אינו אסור אלא משום דש ולא חיישינן שמא יסחוט כי אין רגילות לסוחטו והוא מדברי התוספות בסוף פרק שמנה שרצים. (קיא ע"א, ד"ה האי)

ויש שרצו לדקדק מדבריו שיש ליבון ביין אלא דלא חיישינן ביה לשמא יסחוט. אבל אין נראה לי כן, שהרי כתב בפירושו שסחיטת שאר משקין אין בה איסור אלא משום דש ולא משום מלבן, והוסיף לומר שגם משום דש אין לחוש לשמא יסחוט כי אין רגילות לסוחטו. ואף שנראה יותר שהצדק עם המשנ"ב בהבנתו בשו"ע שאין ליבון כלל ביין, מ"מ מידי ספק לא יצאנו, וצ"ע.